

előítéletek tartsák fogva. A legszibbemarkolóbb és legemberibb vonásokat tárja elénk a könyv utolsó története, mely a honi föld problémáját boncolgatja. S Jilemnický e történet kapcsán cselekszi meg a szlovák irodalomban először, hogy a szlovák embert a mai világ nagy változásaiba és forgatagába állítja. Jilemnický nem, mint folklorisztikus vagy ethnográfiai érdekességet tünteti fel a történet szereplőit. Az élő húsvér embert vonultatja el előttünk a könyv lapjain. Jilemnický együtt él az alakjaival. Minthacsak saját szívéből szakította volna ki valamennyit, úgy simul hozzájuk. Erős lírai lendülettel és sok melegséggel rajzolja meg alakjait és vezeti a cselekmény fonalát. Lirizmusa nélkül elmossa a kemény valóság konturjait és valószínűtlenné szépíti a cselekmény vonalát, de így is kicsillan mesterien komponált mondatai mögül a realiztikus művész erős formáló és teremtő tehetsége.

Jilemnický új regényét többhelyütt elméleti reflexiókkal tüzdeltte meg, melyek az emberi boldogság és otthon kérdését bogozhatják. Ezek a részletek a mű rovására mennek. A regény igazi erőssége ott van, ahol Jilemnický párhuzamot von a régi és a keletkező új valóság között. Itt ujat és hatásában is értékeset nyújt Jilemnický. Ezen az eszmei és művészi síkon kap a *Kompas v nás* hatalmas távlatokat, melyek a jelenből a másult jövőbe ivelnek. (*Sándor László*)

VICTOR JINGA: GANDIRE ECONOMICA ROMANEASCĂ ÎN SECOLUL AL XIX-LEA (Román gazdasági gondolkodás a XIX. században)

A múlt század első felében meginduló román gazdasági eszmélkedést a kor gazdasági és politikai tényei magyarázzák. Gazdaságilag: már a XVIII. század vége felé jelentkezik az ipari tevékenység fokozódása, politikailag pedig a XIX. század eleji események szabadabb és függetlenebb életet biztosítanak. Az adrianopoli szerződés (1829) megszüntette a törökök mezőgazdasági cikkeket illető monopóliumát s teljes kereskedelmi szabadságot biztosított. A szerződés következtében ugyan a fejedelemségek orosz protektorátus alá kerülnek, a Regulamentul Organic azonban biztosítja a fejedelemségek szabad kereskedelmét, bár az oroszok nem igen szorgalmazták a fejedelemségek nyugati kereskedelmi kapcsolatait. Így pl. nem törődtek a Duna hajózhatóvá tételével, nehogy a román kikötők Odessza versenytársai legyenek.

Az adrianopoli szerződés korában a román polgárság számban csekély, gazdasági és társadalmi sulyban pedig gyenge. Felerősödését elsősorban a szabadkereskedelem, illetve a román gabona kereslete segíti elő. A meginduló gazdasági fejlődéssel egyidőben a gazdasági elmélkedőket a szabad árucserre, a liberalizmus gondolatai foglalkoztatják. Az első román gazdasági író, *Nicolae Suțu* (1789-1871). Első munkája (*Aperçu sur l'état industriel de la Moldavie*) 1838-ban jelenik meg. N. Suțu a francia klasszikus gazdaságtan tanítványa. Elméletében korántsem eredeti. „Mi nem új dolgokat akarunk feltalálni, — írja — hanem kétségbevonhatatlan törvényeket alkalmazni megfelelő következtetések levonása céljából.“ Suțu megvizsgálva Románia kedvező földrajzi elhelyezkedését és anyagforrásait, hisz Románia önálló gazdasági fejlődésében: egyelőre azonban nem az ipar, hanem a moldvai mezőgazdasági kincsek kiaknázásának szorgalmazását kívánja. Egy másik gazdasági író, *Alexandru Moruz* szintén a szabadkereskedelem híve. (*Progres et liberté*. 1861.) Mindkettő a nagybirtokos osztály érdekeinek szóvivői, akik a szabad kereskedelemben elsősorban a gabonaértékesítés lehetőségeit látták s ezzel az elvvel vélték ellensúlyozni az ipari protekcionizmus törekvését.

A gazdasági liberalizmus legkiemelkedőbb múlt századbeli képviselője *J. Ghica*. Munkatársa a *Propășirea* című lapnak. A Moldva és Valachia közti vámunio gondolata mellett ötven éven keresztül kitart, de különben az a felfogása, hogy a vámok és illetékek következtében „nem emelkedik a nemzeti vagyon“. „A vámok megszüntetésével Románia nagy bazárrá alakulna, ahol a Nyugat és Kelet kereskedői találkozónak... A vámok megszüntetése kielégítené az egész világot s a fellendülés és a gazdaság korát nyitná meg az ország előtt.“ Az ipari protekcionizmus szerinte is „drágítja az árakat, csökkenti a vásárlók számát, csökkenti a fogyasztást és így csökkenti a megelégedést is.“ Cuza fejedelem (akinek miniszterelnöke volt) Ghica elvei mellé állt: „Nem tününk semmiféle protekcionizmust — mondja a fejedelem. — Legyünk boldogok, hogy nálunk nincs mesterséges ipar, mely csupán a törvények miatt tartja fenn magát.“

A fejedelemségek egyesülésével megindul a román társadalom kialakulása. A polgárság mindinkább tért nyer és erősödik. Ekkor kap erőre az ipari protekcionizmus. Programja: „a román nemzeti ipar megteremtése és megvédése.“ Az irányzat kiemelkedő alakjai: *P. S. Aurelian* és *A. D. Xenopol*. Aurelian *List* híve. „Ami ujnak nevezhető a gazdaságtanban s amit nagyrészen Listnek köszönhetünk — írja — a nemzet fogalmának bevezetése a gazdaságtanba.“ Az ipar fejlesztése érdekében Aurelian elsősorban jó vámtörvényt kíván. „Az okosan bevezetett támogatás az egyedüli lehetőség a nemzet ipari nevelésére“ Az iparosítás keresztülvitelét fokozatosan gondolja. Először a kisipart kell megteremteni. „Ez a természetes útja minden ország gazdasági fejlődésének s így nálunk sem történhetik másképp.“ Xenopol szerint „a tiszta mezőgazdasági állam mindig olcsón ad el és drágán vásárol. A következmény azonban nemcsak ennyi. Az idegen cikkek behozatalának szükségése s a gabona kivitele olyan osztályt teremt, mely kizárólag kereskedelessel foglalkozik. Am ha ez az osztály mértéken felül felduzzad, ami pedig kikerülhetetlen egy tiszta mezőgazdasági országban, úgy a kezébe került nagy vagyon következtében ártalmassá válhat.“ Ezért a szabadkereskedelem ellen foglal állást. („A szabadkereskedelem elvének fenntartása hazánkban a nemzet elárulásával jelent egyet.“) Véleménye szerint a szabadkereskedelem az olcsóbb piacok megteremtésével „megakadályozza az ipar kifejlődését a hátramaradt országokban.“ Három évtized sem telt el Cuza fejedelem nyilatkozata óta s íme Románia belső fejlődése elérkezett az 1887-ben hozott s az ipar megvédését célzó törvényalkotáshoz.

A múlt század román gazdasági gondolkodóinak figyelmét korántsem kerülte el a parasztkérdés. Ennek a kérdésnek tengelye, mint tudjuk a földtulajdon gondolatának az értelmezése. Suțu elveti a földosztás doktrínáját: „Elismerni a paraszt földhöz való jogát — írja — annyit tesz, mint aláásni a társadalom alapját.“ Hasonlóképp vélekedik *Barbu Katargiu*. A parasztság igénye mellett törték lándzsát *Bălcescu* és *Ion Ionescu Brad*. Bălcescu a török porta felvilágosítására írt *Question économique des Principautés Danubiennes*-ben a következőket írja: „A történelem bebizonyította, hogy a régi egyenlőség felbomlása az ország fokozatos romlását idézte elő.“ Ion Ionescu Brad *Țeraniul* című hetilapja, mely a múlt egyik legjobb folyóirata, elszántan védi a parasztság ügyét.

A történész nem feledkezhet meg *Teodor Diamandiról*, aki elsősorban gazdasági tevékenységével tűnik ki. Diamandi Fourier tanítvány. Eseméinek megnyeri *Manoiache Bălăceanu* bojárt, akivel 1835 körül

Scoeniben, Bălăsecanu egyik birtokán, falansztert alapít. A falanszter korántsem belső nehézségei miatt bukott meg, hanem az orosz katonaság oszlatta föl, kemény harc után.

A transzilvániai románság körében inkább a gyakorlati technikai útmutatások szerepelnek az *Economulu*, az *Amicul Poporului* s a *Telegraful Român* hasábjain. A transzilvániai román függetlenségi harc két irányzatot teremt a gazdasági eszmélkedés terén. *Avram Iancu* elsősorban politikailag akarta megvívni a harcot s csak azután akart törődni a gazdaság és a társadalom emancipálásával. A másik irányzat viszont előbb a gazdaságot kívánta fejleszteni. Ez utóbbi irányzat képviselői *Visarion Român* és *Saguna*. Visarion teremti meg az első transzilvániai román szövetkezetet (1867). Nevéhez egész sereg gazdasági újítás fűződik.

Victor Jinga könyve nagyon értékes eredménye az új román tudományoknak. (*Járai Rezső*)

HODZSA MILAN: KÖZÉPEURÓPA ORSZÁGUTJÁN

(Életrajzzal ellátta Rudinsky József. Eugen Prager. Bratislava, 1938)

Beszédekből, cikkekből, nyilatkozatok, politikai tervek mozaikdarabjaiból állított össze e harcok típusú politikus életmunkája — nem befejezettségében, mert ma is működő ember életmunkájáról van szó, de mégis világosan, láthatóan, minden szépítés nélkül, őszintén.

A könyv szerkesztője életrajzi háttérrel ad, ami helyes, mert a *mult* felvázolása nélkül nem lehetne hiánytalanul megérteni: miért harcol *ma* és miért olyan módszerrel, amint látjuk, a mai idők aktív embere. Ha a magyarországi magyaroknak sem lehet mai társadalomszemléletét a közelmúlt kritikája nélkül megalkotni, akkor annál kevésbé lehet az utódállamok magyarjainak. Hiszen román, magyar, szláv bánat ezer éve rokon — mondta Ady Endre s ezekből a rokon bánatokból következnek be szükségyszerűen a történelmi változások és álltak elő az új feladatok.

Hodzsa könyvéből látjuk, hogy ezek a történelmi feladatok az utódállamok politikusaikra nézve sem kisebbek, mint nálunk s hogy kik tudják jobban megoldani, az attól függ, kik tanultak többet a *mult hibáiból*. Az a történelmi kihagyás, mely a magyar fejlődést jellemezte, épp úgy érintette a nemzetiségi embert, mint a dolgozó magyart s az a bizonyos sérelmi plusz, ami a nemzetiségi embert érte, csak annyiban változott előnnyé, hogy a nemzetiségi politikus évtizedek napi harcaitól jobban megedződve, több szociális érzékenységet gyűjtött össze magában.

Rudinskynak igaza van abban, hogy a II. József után bekövetkezett haladás a feudális-nacionális nemzet kiépítése felé csak történelmi értéket jelent, a szociális helyzeten nem sokat változtatott és történelmi érték maradt maga 1848 is, megoldatlanul hagyta a kérdéseket s megoldatlan hagyta a kiegyezés is, mely után a nemzetiségek kénytelenek voltak passzivitásba menni, ami pedig csak erőgyűjtés volt az aktív harc felvételére, melyben már a fiatal Hodzsa is komoly szerepet játszott. A 18 éves Hodzsa már mozgalmak vezetője, korára fiatal, de meggondolása érett, öntudatos, érzi, hogy a politikai akciónak a nép érdekeinél kell kezdődnie. Kemény kötésű fiatal ember aki a *király lelkiismeretére ap-peltálva* követeli népe sérelmeinek orvoslását.

A közölt beszédekből és kommentárokból nemcsak egy darab nemzetiségi történet, de egy magyar történelmi korszaknak egész lelkisége visszatükröződik. Hodzsa megjegyzései, elgondolásai népe szempontjából mindig becsületesek és őszinték, a magyarság megítélése szempont-